

DİZİ ÖNSÖZÜ

MIT Press Gerekli Bilgiler dizisi, ilgi çeken güncel konularda özenle hazırlanmış, kolay erişilebilir, özlü cep kitaplarından oluşmaktadır. İleri gelen düşünürler tarafından yazılmış bu kitaplar kültürel ve tarihî konulardan bilimsel ve teknik konulara uzanan bir yelpazede uzman bakış açısı sunmaktadır.

İçinde bulunduğumuz anlık bilgi hazzı çağında görüşlere, gerekçelendirmelere ve yüzeysel açıklamalara kolayca erişebiliyoruz. Çok daha zor olansa dünyaya dair ilkelere dayalı bir anlayış geliştirmemizi sağlayacak temel bilgiyi edinebilmek. Gerekli Bilgiler dizisi bu ihtiyacı karşılıyor. Uzman olmayan okurlar için özelleşmiş alanlarda bilinenleri bir araya getiren ve önemli konu başlıklarını temel bilgilerle birbirine bağlayan bu kitapların her biri karmaşık fikirlere bir erişim noktası sağlamaktadır.

Bruce Tidor

*Biyoloji Mühendisliği ve Bilgisayar Bilimi Profesörü
Massachusetts Institute of Technology*

ÖNSÖZ

Zihin-beden problemi bir *paradokstur*. Paradoks, görünürde her biri sağlam argümanlarla desteklenen, fakat birlikte ele alındıklarında tutarsız olan önermeler grubudur. Gruptaki bütün önermeleri onaylayamasak da, hepsinin doğru olduğuna inanmak için haklı nedenlerimiz vardır.

Zihin-beden problemine benim yaklaşımım genel yaklaşımdan daha dardır, ama bu yaklaşımın meseleye dair geçmişteki özel çözümler hakkında net düşüncelere sahip olmamıza yardımcı olacağına inanıyorum. Bu, bizi zihin ve beden dışındaki şeylerin metafiziğinde kaybolmaktan da koruyacaktır. 1. Bölüm'de en genel hatlarıyla sunduğum zihin-beden problemi, sadece zihin ve beden hakkındadır ve ne benliği, ne bilinci, ne ruhu ne de beden ve zihinden başka herhangi bir hususu içerir. Bununla beraber, 5. Bölüm'de, zihnin ve zihin-beden probleminin bu kısmının bilimsel değerlendirmelerine örnek olması adına bilinçle ilgili bazı bilimsel teorilere yer verdim. Son zamanlarda bilişsel bilimlerde önemle incelenen bilinç, zihnin bütünü ol-

masa da -ya da Descartes'ın inandığı gibi zihnin özü olmasa da- bir *parçası* sayılabilir.

Başka soruların yanı sıra, zihin-beden probleminin, zihnin fizikseliği konusunu da gündeme getirdiği düşünülebilir. Gerçekten de, zihnin ve onunla birlikte bilincin, nasıl sadece fiziksel bir madde olabileceğini anlamak zordur. Nöronların ateşleme yapıp beynin etrafında saydam pericikler gibi uçuşan minik zihinsellik veya bilinç patlamaları yaptıklarını göremeyiz, hattâ hayal bile edemeyiz. Beyin inadına fizikseldir, gerçekten maddeseldir, bir kilo üç yüz elli gram kadar bir ağırlığı vardır ama zihnin ağırlığının ne olduğunu *sormak* bile anlamsızdır. İnsan beyninin, vücut ağırlığının yaklaşık yüzde ikisini oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca, glia hücrelerinin dışında insan beyninde yüz milyon kadar nöron bulunur. Fakat bunlar insan zihni için geçerli değildir. Beynin boyutlarının on üç çarpı on beş çarpı on santimetre civarında olduğunu söyleyebiliriz. Ama zihinle ilgili böyle bir şey söylemek mümkün bile değildir. Tabii ki maddeciliğin (var olan her şeyin bir çeşit madde olduğu tezi) daha karmaşık tipleri veya 3. Bölüm'de ele aldığım fizikalist (var olan her şeyin bir şekilde fiziksel olduğu tezi) gibi görüşler de vardır, ama hepsinde aynı zorluk bulunmaktadır.

David Chalmers'ı takiben, filozoflar ve diđerleri, bi-

lincin *zor problemini* bilincin *kolay probleminden* veya daha doğrusu *kolay problemlerden* -Chalmers'e göre bunlar çok sayıdadır- ayırmak istemişlerdir. Son zamanlarda bu konuda epey yazı yazılmıştır.¹ Chalmers, kolay problemler ifadesiyle, örneğin, beyazlığın bilincinde olmamızı sağlayan fiziksel süreçlerin tanımlanması gibi problemleri kastetmiştir, tabii ki bu ifadeye bir anlam verebiliyorsak... Açıkçası bu tip çok problem *vardır*. Gözler, kulaklar, dokunma, burun ve diğer duyuvarın işleyişini anlamamız gerekmektedir. Zor olan problem, beyazlık deneyimimizin ve dolayısıyla beyazlık bilincimizin nasıl sadece görsel kortekste çalışan ve tamamen fiziksel sistemlerden ortaya çıktığını anlayabilmektir. Buradaki fikir, algılamamızı gerçekleştiren fiziksel işlemler sayesinde deneyimlerimizi anlayabileceğimizdir, ama deneyimlerin bu yolla anlayamayacağımız nitelikleri de vardır. Bu niteliklere *kualia* denmektedir ve Chalmers'e göre bunlar fiziksel değildir.

Doğru, fakat bu yirminci yüzyılın “zor problem”i, 1. Bölüm’de de anlatıldığı gibi, 1641 yılında Descartes ve karşıtlarının eleştirileriyle ortaya atılan eski bir problemin güncellenmiş bir şeklidir. Zor problem *gerçekten*

¹ David Chalmers, “Facing Up to the Problem of Consciousness” (Bilinç Problemi ile Yüzleşmek), *Journal of Consciousness Studies* 2 (Bilinç İncelemeleri Dergisi 2), no. 3 (1995): 200-219 ve *The Conscious Mind* (Bilinçli Zihin), Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1996.

zordur. Neden? Çünkü o zihin-beden problemidir ve bu zor bir problemdir. Chalmers'ın zor bilinç problemi, tamamen zihin-beden probleminin yeni bir isim verilmiş halidir ve anlaşılması daha kolay olan fiziksel süreçler ile bilinç veya kualia veya zihin arasındaki keskin ayrımı içermektedir. Descartes'a göre zihnin temel niteliği bilinçliliktir ve bu yüzden, karşıtlarının da belirttikleri gibi, zihnin bedenle ilişkisinde bir problem vardır. Bu problemin sebebi zihnin fiziksel olarak tanımlanmasındaki zorluktur: Zihin fizik veya fizyoloji âlemine kesinlikle uymamaktadır. Veya düalistler öyle iddia etmektedir. Düalizmin değişik türlerini 2. Bölüm'de ele alıyorum.

17. yüzyıl ortalarında, zihin-beden problemi, merkezî bir problem haline gelmiş, bu probleme -doğru olmadığı halde sıklıkla Schopenhauer'e atfedilen bir deyişle- "dünya-düğümü" adı verilmiştir.² Schopenhauer

² Schopenhauer "dünya düğümü" ("der Weltknoten") terimini gerçekten kullanmıştır. Fakat, bu kelimeyi benlikle, bilme ve istemin birliğinin özdeş olduğunu anlatmak için kullanmıştır. Dünya düğümü, benliğin bedenle değil dünya ile birliğidir ve hiçbir şekilde zihin-beden problemi değildir. "İstemin öznesiyle bilmenin öznesinin, her ikisini de içeren ve gösteren 'Ben' kelimesi sayesinde (ve gerçekten, zorunlu olarak) özdeş olması dünya düğümüdür ve dolayısıyla anlaşılmazdır." (Arthur Schopenhauer, *On the Fourfold Root of the Principle of Sufficient Reason (Yeterli Sebep Prensinin Dörtlü Kökü Üzerine)* . [La Salle: Open Court, 1974] sayfa 210. Ayrıca bkz. Gunther Zoller, "Schopenhauer on the Self." ("Benlik Üzerine Schopenhauer") *The Cambridge Companion to Schopenhauer (Cambridge Schopenhauer Rehberi)* içinde, yay. haz. Christopher Janaway. Cambridge:

bu tabiri zihin-beden problemi için kullansaydı, belki de bu problemin şunu gösterdiğini kastediyor olurdu: Her gün kullandığımız zihinsel ve fiziksel ya da zihin ve beden kavramları bir şekilde birbirine öyle dolanıyor ki, fiziksel dünyamız da dahil olmak üzere, bütün dünya kavrayışımız zihin-beden problemi ile sorgulanmaya başlıyor. Bu metafizik problem, ancak filozoflar onun farkına vardıldıktan sonra önem kazanmıştır ve 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın başında, öyle ya da böyle, hâlâ sağ salim ayaktaadır.

Benim 6. ve 7. bölümlerde anlattığım kendi görüşüm, maddecilik karşıtı görüşlere yakın düşer. Dünyada sadece bir değil iki ayrı tür şey olduğunu söyleyen düalizm de yakın olduğum görüşlerdendir.

İlk olarak öğrenciyken tanıştığım zihin-beden problemi üzerine, okul yıllarımdan beri düşünmekteyim. O zamanlar İngiliz ve Amerikan üniversitelerindeki ortam son derece fizikalist ve maddeci yönelimliydi. O zaman ki atmosferin ne kadar güçlü olduğunu ve karşıt görüşlü öğrencilerin nasıl dışlanıp aşağılandığını hatırlayıp anlatmak kolay bir iş değil. Şimdilerde, bu öğrencilerin, zihninin ve hattâ insanın ne tür bir şey olduğuna ve fel-

Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1999 sayfa 26. Schopenhauer'e göre dünya düğümü açıklanamaz ("ist.... unerklärlich") çünkü, bir nesne değildir ve biz ancak nesnelere arasındaki bağlantıyı kavrayabiliriz.

sefenin imkânlarına dair daha fazla fikir edinmeyi umdukları, felsefe dışında kalan disiplinlere yönelmelerini, tarihsel olarak doğru bir şekilde anlatmanın bile çok zor olacağını sanıyorum. Neyse ki, günümüzde felsefe, olması gerektiği gibi, dışlanmışlara da kucak açmaktadır ve bu sadece düzeltici politikalar sayesinde değil, felsefenin kendisinin de, yabancı ve dışlanmış entelektüel görüşlere kucak açmamasının kendi temel göreviyle ters düşeceğini fark etmesi sayesinde olmuştur.

Ben de bu dışlanmış öğrencilerden biriydim. O zamanlar, bana göre, güçlü çağdaş maddecilik bir sorundu. Üniversitenin birinci senesine, Profesör Edwin Curley'in sınıfında 17. yüzyıl felsefesi, özellikle de Leibniz ile başladım ve orada kendimi evimdeymiş gibi rahat hissettim. Bununla beraber, bir felsefi görüşün gerçekten kararlı, uzun süreli ve onun ifade edildiği dile gereken sorumluluğu da göstererek yapılan analiziyle, sonunda, en azından, o görüşle ilgili problemlerin anlaşılacağına ve en iyi durumda da, görüşün doğru mu yoksa yanlış mı olduğu hakkında kesin bilgiye ulaşılabileceğine ikna olmuştum ve hâlâ da buna inanıyorum. Öğrenciliğimden bu yana, bu kanımdan şüpheye düşmememe sebep olacak hiçbir şey okumadım ve duymadım. Maddecilik görüşü doğru olabilirdi. Ama 1960'lardan itibaren düşüşe geçmiş ve bazı önemli maddecilik karşıtı görüşler

zihin felsefesinde yer almaya başlamıştır. 4. Bölüm bu görüşlerle ilgilidir. Felsefe ve bilim birbirlerine daha anlayışla ve dostça yaklaştıkça yeni gelişmelerin meydana gelmesi şaşırtıcı ve ilginçtir. Daha da ilginç olanı, bu tartışmaların zamanımızdaki filozof ve bilim insanlarının büyük çoğunluğunun maddeci ve doğalcı kanaatlerini hiç rahatsız etmemiş olmasıdır. (“Doğalcılık” var olan tek şeyin doğa olduğu ve bu yüzden her oluşumun doğal oluşum olduğu görüşüdür.) Bu maddeci ve doğalcı kanaatler, eğer akıldan değilse nereden çıkmaktadır? Tabii akıl çok çeşitli şekiller alabilir ve sadece yavan ve yorucu olan idrak de bunlardan biridir.

Mevcut durum hakkındaki görüşümüz ne olursa olsun, problemin *tümünü* inceleyebilmemiz için uygun bir zamandayız. Bu, problemin çözümü için sunulmuş teorilerin detaylarına dair lüzumsuz tartışmalara dalmaktan daha fazlası demektir. Problem tartışmalar hakkında değildir ve felsefe genel olarak tartışma değildir. İhtiyacımız olan şey, problemin yapısıyla ve zihin, beden, fiziksel ve zihinsel kavramlarında yatan çıkış noktalarıyla ilgili bir *kavrayış* edinmektir.

Neden zihin-beden problemi hakkında bir başka kitap? Neden şimdi? Cevap; bunun, zihin-beden problemi hakkında *bir başka* kitap olmadığıdır. Aslında çok uzun zamandır bu probleme dair geniş kapsamlı bir kitap

yayımlanmamıştır. Bunun kısmen, maddeci yönelimin, çoğu filozof tarafından halen en doğal yol olarak seçilmesinden kaynaklandığına inanıyorum. Bu görüş açısından bakıldığında, zihin-beden problemi gerçekten imkânsızlık derecesinde zordur. Bence bu da, maddeci olmamak için ve bunun yerine, benim bu kitabın son iki bölümünde yaptığım, 7. Bölüm’de de kendi görüşüm olan tarafsız tekçiliği (nötr monizm) savunduğum gibi, tarihte unutulmuş veya yeterince değer verilmemiş görüşlere, daha dikkatli bakmak için bir başka sebeptir. Özellikle ilgilendiğim bir gerçek de, geçmişte tarafsız tekçilerin, şeylerin teklifi fikrinin heyecanı ile yetinip zihin-beden meselesi üzerinde neredeyse hiç durmaları ve gerçekte de probleme hiçbir çözüm getirmemiş olmalarıdır. Buna çare olarak bazı önerilerde bulundum ve tarafsız tekçinin zihin-beden etkileşimini nasıl anlaması gerektiğinin analizini yaptım.